

obrażenia Bernarda, niektóre dostępne tylko w prywatnych zbiorach, albo obecne w ich odbitkach (kopiach czy reprodukcjach), ponieważ ich oryginały zaginęły z różnych przyczyn. Zachowuje w ten sposób dziedzictwo zachodniego chrześcijaństwa, pokazuje jego cysterskie korzenie, wskazując na jego oryginalność, żywotność i piękno. Dodatkowo praca jest ubogacona o CD, ukazując wszystkie omawiane wyobrażenia, będące niejako w zasięgu ręki czytelnika. Przy czym w całej swej pracy autor nie tylko przedstawia i opisuje same wyobrażenia, ale je dokładnie wyjaśnia, sięgając do ich źródeł i znaczenia. Można mieć tylko nadzieję, że nie zabraknie tej pozycji w żadnej biblioteczce znawcy problematyki bernardyńskiej, tak by mógł się wypowiedzieć na temat sztuki cysterskiej kompetentniej niż dotychczas.

*Ks. Ryszard Groń
WSD we Wrocławiu*

Irena W o d z i a n o w s k a, *Rzymskokatolicka Akademia Duchowna w Petersburgu 1842-1918*, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL 2007, 8° ss. 318, nlb. 1.

Akademia Duchowna w Petersburgu nie miała dotychczas drukowanej monografii, choć była główną, a od 1867 r. jedyną uczelnią teologiczną w carskim imperium. Wprawdzie wspominają o niej wszystkie prace traktujące o Kościele pod zaborem rosyjskim, ukazały się na jej temat wspomnienia absolwentów i publikacje przyczynkarskie, niemniej wyczerpujące studium o jej dziejach i dokonaniach ciągle leżało w sferze postulatów. Praca Ireny Wodzianowskiej wypełnia tę lukę, tym dotkliwszą, że absolwentami Akademii byli niemal wszyscy biskupi zasiadający na stolicach diecezjalnych w zaborze rosyjskim na przełomie XIX i XX wieku, a także w okresie międzywojennym w Polsce, na Litwie i na Łotwie, oraz większość duchownych odgrywających znaczącą rolę w życiu Kościołów lokalnych (profesorowie seminariów, urzędnicy kurii biskupich, proboszczowie większych parafii).

Praca została podzielona na cztery rozdziały. W pierwszym jest mowa o powstaniu Akademii i prawnych podstawach jej funkcjonowania, drugi przedstawia struktury organizacyjne, trzeci zajmuje się kadrą nauczającą i jej działalnością, czwarty mówi o studentach, w szczególności o ich formacji intelektualnej i ascetycznej oraz dość syntetycznie o późniejszym udziale w życiu Kościoła. Ponieważ zadaniem Akademii było – zgodnie z jej statutem – nie tyle przygotowanie teologicznych kadr naukowych, ile raczej dostarczenie Kościołowi katolickiemu w imperium rosyjskim sprawnych funkcjonariuszy i administratorów, udział absolwentów w życiu Kościoła nabierał szczególnego znaczenia: byli to ludzie, którzy nadawali ton życiu religijnemu,

duszpasterstwu i formacji seminaryjnej w państwie, w którym oficjalną religią było prawosławie.

Archiwalia, które posłużyły do napisania pracy, są dość rozproszone: znajdują się w archiwach Petersburga, Rzymu, Wilna i Lublina. Likwidacja Akademii w 1918 r. spowodowała, że jej dokumenty (podobnie jak biblioteka) po części pozostały w Petersburgu, po części trafiły do Lublina (ostatni rektor Akademii, ks. Idzi Radziszewski, był zarazem pierwszym rektorem Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego), a podległość uczelni zarówno wobec Stolicy Apostolskiej (w porządku kościelnym), jak i wobec administracji carskiej (w porządku państwowym) spowodowała, że dotyczącą jej korespondencję odnajdujemy zarówno w urzędach watykańskich, jak i carskich. Mimo to – jak stwierdza Autorka – część archiwaliów nie dochowała się do naszych czasów, ewentualnie nie jest znane miejsce ich przechowywania. Do bazy źródłowej trzeba jednak zgłosić zastrzeżenie: w zbyt małym zakresie zostały wykorzystane schematyzmy diecezjalne, w szczególności schematyzmy archidiecezji mohylowskiej. Te ostatnie wyszczególniały wszystkich w danym roku profesorów i studentów Akademii, schematyzmy zaś poszczególnych diecezji – profesorów i studentów pochodzących z tejże diecezji. W istotny sposób uzupełniłoby to statystykę i pozwoliłoby podać kompletny wykaz nazwisk wykładowców i absolwentów (por. uwagę na s. 272 w przypisie 218). Wykorzystanie schematyzmów pozwoliłoby też znacząco uzupełnić biogramy księży (zamieszczane zazwyczaj przez Autorkę w przypisach), zwłaszcza lata ich zgonów.

Za podstawowe osiągnięcia rozprawy należy uznać: jasne przedstawienie stanu prawnego, na podstawie którego funkcjonowała Akademia, ukazanie obowiązującego w niej programu studiów (szkoda, że Autorka ograniczyła się do przedstawienia stanu faktycznego, bez próby głębszej analizy), wreszcie wykazanie, że mimo założeń ze strony władz carskich Akademia nie stała się ani ośrodkiem rusyfikacji, ani miejscem urabiania lojalnych poddanych w duchu rosyjskiego cesaropapizmu. Owszem, absolwenci przebywając kilka lat nad Newą, poznawali, nierzadko dość gruntownie, kulturę rosyjską, uczyli się funkcjonować w rosyjskim systemie urzędowo-administracyjnym, uczyli się też szacunku dla władzy państwowej, nie odstępowali jednak od wierności Kościołowi, a przeciwnie: wielu z nich wierność tę stawiało sobie za punkt honoru. Niewątpliwa to zasługa zwierzchników i wykładowców, którzy czuli się ludźmi Kościoła, a nie carskimi czynownikami. Zdarzające się wyjątki tylko potwierdzają tę prawidłowość.

Wart uwagi jest paragraf poświęcony naukowym osiągnięciom wykładowców Akademii. Nie były one – być może – nadzwyczajne, nie wszyscy też wykładowcy uprawiali twórczość naukową, niemniej to, czego profesorowie Akademii dokonali na niwie naukowej, zasługuje na uznanie i jest świadectwem, że teologia pod zaborem rosyjskim mimo wszystkich ograniczeń rozwijała się i miała sukcesy. Bardzo obszernie i przekonująco, a przy tym w sposób ciekawy przedstawiła też Autorka życie codzienne i formację duchową alumnów.

Praca I. Wodzianowskiej ma jednak kilka mankamentów. Zabrakło pełnej listy biskupów – absolwentów Akademii, choć w kilku miejscach Autorka mówi, ilu ich

było (s. 19, 283). Słownik biskupów autorstwa Piotra Niteckiego² (niestety, nie cytowany przez Autorkę) dostarczyłby sporo materiału, ponadto pomógłby zapewne przypisać znalezione archiwalia do konkretnych osób. Wydaje się też, że nie powinno być trudności ze sporządzeniem podobnej listy wszystkich absolwentów Akademii. Pozostaje żywić nadzieję, że znajdzie się to w zapowiadanej przez Autorkę serii „Materiały do dziejów Rzymskokatolickiej Akademii Duchownej” (s. 19). Dobrze byłoby w tej serii zestawić tematy wszystkich rozpraw dyplomowych napisanych w Akademii, bo tabela podająca objętość tych prac (s. 269) niewiele przyczynia się do zrozumienia sprawności kształcenia w petersburskiej uczelni. Natomiast późniejsze dzieje absolwentów Akademii, zwłaszcza ich rola w Kościele w Polsce, na Litwie czy na Łotwie, choć zostały w pracy poruszone – to już temat wart osobnej rozprawy, dodajmy: prawdopodobnie bardzo obszernej.

Niezbyt jasno Autorka wypowiada się w kwestii likwidacji Akademii Duchownej w Warszawie w 1867 r. (s. 38-39). Czy było to połączenie Akademii warszawskiej z petersburską, czy też likwidacja tej pierwszej, z możliwością jedynie kontynuowania w Petersburgu studiów przez tych alumnów, którzy w 1867 r. znajdowali się w Warszawie? Czy petersburska Akademia przejęła z Warszawy księgozbiór? Czy warszawscy wykładowcy po 1867 r. uzyskali etaty w Petersburgu?

Zabrakło ujednolicenia pisowni niektórych nazwisk, np. na s. 254 „Chwiećko” i „Chwiećko”. O brakach dat zgonu w niektórych biogramach kapłanów już wspomnieliśmy wyżej.

Mimo wskazanych niedociągnięć książka Ireny Wodzianowskiej jest ważnym wkładem w poznanie dziejów Kościoła pod zaborem rosyjskim, w badaniach zaś nad Akademią Duchowną w Petersburgu pozwala na otwarcie nowego etapu, którym winno być zajęcie się myślą teologiczną funkcjonującą w petersburskiej Akademii, pośrednio zaś w seminariach duchownych zaboru rosyjskiego. Skoro w tych ostatnich wykładali profesorowie, którzy formację teologiczną uzyskali w Akademii Duchownej w Petersburgu, wydaje się naturalną kolejną rzeczą, że w wykładach kontynuowali tę myśl teologiczną, z jaką sami się zetknęli podczas studiów. Rozprawa Ireny Wodzianowskiej jest też ważnym punktem wyjścia w śledzeniu dróg służby w Kościele absolwentów petersburskiej Alma Mater.

*Roland Prejs OFM Cap
Katedra Dziejów Teologii KUL*

² P. N i t e c k i, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny*, wyd. II popr. i uzupełn., Warszawa: Pax 2000.